

O JEDNÉ CESTĚ, NA NIŽ BY BYLO ŠKODA ZAPOMENOUT

■ Literární práce, které vznikají v dětských kolektivech vedených tvořivými pedagogickými osobnostmi, jsou pro porotu národní soutěže dětského literárního projevu Náš svět vždy potěšením. Nejde tu samozřejmě o porotu, ale o to, že zkušební letičtí a odborníci, kteří mají s tím srovnávat, nacházejí v těchto kolektivech to, co je na dětské literární tvořivosti a na slovesných hrách zvláště cenné: chuť vyslovit se za sebe, schopnost dívat se na svět osobitě, svými očima, dovednost používat jazyk jako nástroj sdělení, a ne jako prostředek exhibice či soubor prefabrikátů a otučených panelů. Dosavadní ročníky národní soutěže dětského literárního projevu ukázaly, že zajímavé výsledky dětské literární tvořivosti vznikají zpravidla tam, kde s dětmi soustavně pracuje citlivě

DOPISOVATELSKÝ LITERÁRNÍ KLUB BRNO

■ Když jsme v KDPM Brno v oddělení estetické výchovy připravovali na jaře 1988 informační letáček zvučící děti a mládeži do řad členů Dopisovatelského literárního klubu, měli jsme jen mihavou představu o tom, jaký bude o navrhované formy činnosti zájem. Ze však s dětmi bude na schůzkách co dělat, to jsem věděla. Máme bohaté zkušenosti z práce v dramatickém souboru, kde nejsme zaměřeni jen na „hraní divadla“, ale na všechny složky estetické výchovy, které využíváme ve vzájemném propojení při přípravě dramatických her a improvizací. Základ práce s dětmi je stejný, ať už si za cíl vytkneme přednes básně, divadelní představení, malování nebo vlastní literární projev. Komplexní estetická výchova nabývá dětem především z působení vnímání okolního světa a pak jeho interpretaci (obohacenou už o zprostředkované prožitky ze hry a tvořivé činnosti) — výtvarnou, hudební, pohybovou, dramatickou i literární.

Pokusíme se proto popsat průběh prvních setkání DLK a snad tím dát námet k práci všem, kteří by se chtěli literárním projevem dětí zabývat a nevědí, jak začít. Věšb dětí byl naprosto náhodný. Kdo se přihlásil a poslal nějakou ukázkou svých textů, obdržel dopis se společným prázdinnými úkoly: „Protože jsou před námi prázdinné, budete mít jistě více času i kladu k psaní. Posíláme vám proto první společné úkoly: 1. Jaký jsem

Pokus o krátký literární autoportrét. Napište jej o sobě tak,

abychom si z čtení mohli o vás udělat co nejpřesnější představu. Vezměte v úvahu nejen svůj vzhled, ale také povahu, jednání, styl řeči, zájmy atd. a pokuste se napsat malou charakteristiku sebe sama.

2. Prázdinný Ze svých prázdinnových zážitků vyberte ten, který vás nejvíce inspiroje k psaní. Může to být konkrétní událost, ale taky jen náhoda z určitého okamžiku, dojem z nějaké pěkné věci, kterou uvidíte, pocítí apod.

3. Básnička Tematem bude její název — Návraty domů. Úkoly samozřejmě nejsou povinné. Napište jen to, do čeho budete mít chuť. Po prázdinných na shledanou!

Věkové rozptýlení dětí je velmi široké (7—15 let). Chtěla jsem si ověřit, jak se dá pracovat s různě starými dětmi společně. Dostávají stejné podněty k vlastní tvorbě, úroveň jejich projevu však odpovídá věku, zkušenostem. I to je zajímavé srovnání pro ostatní. Leták byl zaslán na ODPM, některé ZŠ a střední školy našeho kraje. Kam doputoval, záleželo, jako vždy v tomto případě, na náhodě.

Po prázdinných se začaly příspěvky scházet. Byly různé úrovně, různé obsažné, ale s patrnou společnou touhou — seznámit se s někým, kdo si taky rád, třeba jen pro sebe, píše. Proto byla na konci dopisů častá otázka — kdy se sejdeme? První schůzku jsem naplánovala na 3. prosince 1988. Ve zvacím dopise jsem děti upozornila na to, že nemají čekat jen

vedoucí, který je ovlivňuje, ale především zajímavě motivuje, inspiroje a podněcuje.

Loňský ročník národní soutěže, kterou od počátku 70. let organizoval Ústřední dům pionýrů a mládeže v Fučíka v Praze (dnes Ústřední dům dětí a mládeže) spolu s ČJUR po SSM, přinesl konkrétní příklad, jak lze v oblasti literárních a slovesných her pracovat i s dětmi, které nenavštěvují žádný dramatický nebo jiný esteticko-výchovný kolektiv. Při Krajském domě pionýrů a mládeže v Brně vznikl Dopisovatelský literární klub dětí a mládeže v Jihomoravském kraje, jehož hlavou i duší je pracovnice oddělení estetické výchovy KDPM a jedna z vedoucích dramatického souboru PIRKO Dana Svozilová.

Jak klub vznikl, jaké jsou jeho cíle a jak pracuje? O tom podává názorně svědectví příspěvek, který Dana Svozilová připsala ke kolekci dětských literárních prací zaslanych do soutěže. Věříme, že ho budete číst nejen jako dokument o tom, co se v jednom kraji povedlo, ale především jako inspiraci k vlastní práci — ve svých krajích, okresích či městech.

/JAROSLAV PROVAZNIK/

sezení v lavicích nad svými zápisníky. Co tedy ale mají čekat?

Setkání se uskutečnilo v klubu ORNIS v prostorách DPM města Brna, Lužánkách — malý divadelní sálek, sezení na barevných pruhovaných matracích na zemi, bedny s rekvizitami a hračkami, gramofon a desky, reflektory, z reproduktorů hudba...

Mírné rozpaky byly patrné na začátku, když se „dopisovatelé“ začali sjíždět. Nikdo nikoho nezná... Co s námi budou dělat? Co po mně budou chtít? Napsal jsem svůj příspěvek dočasné. Všechny tyto obavy bylo nutně rozptýlit hned v úvodu, a tak jsme si vyzkoušeli osvědčené seznávací hry z různých setkání dětí i dospělých, které používáme na divadelních dílnách a seminářích.

Honičky

Běhat v prostoru a co nejrychleji se dotknout každého kadeš. Je nás 19, proto si nahlas počítat, abychom na nikoho nezapomněli. Další varianta — dotknout se vzájemně kolena, zad apod.

Představení

Všichni si se všemi podají ruce a nějak zajímavě se pozdraví. Procházet se pomalu v prostoru a všechny kolem sebe si důkladně prohlédit; zazpívají nás hlavně pohled do očí — jak kdo vypadá, jaký je náš první dojem z nových tváří, budeme si mít co říct? Na dané znamení se v chůzi zastavíme a s tím, koho máme nejbližší, vytvoříme dvojici. Máme jen dvě minuty na to, abychom si o sobě povídali co nejvíce zajímavých informací. Co kdo považuje za důležité právě v této situaci. [Později se ukáže, že jsou to většinou jen velmi základní a jednoduché údaje

— jméno, stáří, odkud jsme, záliby. Málokdo sám od sebe poruší tento stereotyp.] Tato krátká setkání se uskutečnila asi třikrát — náhodně, kdo vedle koho zrovna stojí.

Sedneme si do kruhu na zem a pokusíme se zrekonstruovat, co jsme si z krátkých setkání zapamatovali. Lovíme v paměti, co zajímavého nám utkvělo v tom sledu jmen, míst, bydlíš, stáří, počtu sourozenců atd. Uvědomíme si, jak podobné kusé osobní informace, které jsme ochotni o sobě sdělovat, a jak mezi nimi vynikne nějaké zvláštní upozornění: Jana ráda sedává v neděli odpoledne ve svém oblíbeném křesle a čte, — Mário má svůj ostrov. — Lucie kamarádí se všemi psy v okolí... Cesta k vzájemnému seznámení je otevřená. Ještě všichni v kruhu řekneme své jméno a doplníme je nějakým charakteristickým gestem nebo výrazem. I to o nás může vypovídat.

Asociační hry

— Otevřeme oči, prohlédneme si svůj předmet. V kruhu říkáme své nápady — jen jedním slovem. Vedoucí zadává okruhy:

— Mário má svůj ostrov. — Rekněte první slovo, které vám vaše věc připomene, pocit, tvar, povrch, barvu, přidávané jméno, sloveso atd. — Vyprávějte krátce svou vzpomínku, která se vám s předmetem vybavila.

Vzpomeňte si na přečtené ukázky z Nezvalových próz a pokusíme se každý sám o svém předmetu napsat krátký úryvek. Asi se v něm také odrazí naše předchozí zážitky a představy. K psaní si pustíme příjemnou hudbu, aby se nám podařilo navodit atmosféru soukromí. Každý může své dojmy zpracovávat zcela po svém. Nic není „špatné“, jsou to naše pocity a prožitky, které se jen pokusíme zachytit na papír. Potom si úryvky společně čteme.

Abychom se trochu protáhli, zahráme si několik honiček. Třeba „podlézací“: Určí se jeden honič, jehož úkolem je o co nejkratší době vyřadit ze hry všechny protivníky. Bába se nepředává, stále honí první určený hráč. Koho se dotkne, ten zkrmení — zůstane stát s rozkročenými nohama. Kamarádí jej však mohou oživit tím, že pod něj prolezou. Honič

Věci

Když máme první seznámení za sebou, čeká nás společná hra — hra s věcmi. Znáte knihu Vítežská Nezvala Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti? Drobné miniatury, v kterých jsou zachyceny obyčejné věci

kolem nás. Ale jaké skýtají množství asociací a představ! Přečteme si společně některé z nich (Džbán, Kořený, Klíč, Hřebec) a pokusíme se o podobnou hru. Abychom obohatili smyslově vnímání, zkusíme si zprostředkovat ještě další hmatové, zrakové a sluchové prožitky. Zavíme oči a vedoucí vysype dprosřed kruhu celou hromadu věcí — starých hraček, kostek, panenek, autíček, klíčů, různých nástrojů z Orfova instrumentáře, prostě všeho možného, co jsme za léta shromáždili z odložených věcí pro činnost souboru.

Úkolem pro všechny je v tichu a soustředěním ohmatat co nejvíce věcí, které nám padnou pod ruku, vnímat jejich tvar, povrch, zvuk, jaký mohou vydávat, zkoumat možnosti manipulace. Prostě si s nimi hrát se zavřenými očima a po určité době se rozhodnout jen pro jednu věc. O té si pak udebat co nejkonkrétněji představení — jakou má barvu, k čemu slouží, jak přesně asi vypadá. A co je nejdůležitější — co nám připomíná, jakou vzpomínku na konkrétní situaci nebo jen vzdálený zážitek. Necháme volně hlavou plynout všechny asociace.

Všichni si dělájí své poznámky a potom povídají, co je nejvíce zaujalo, a pokoušejí se formulovat proč. Prozradím autorství M. Lukešové, čteme si její další texty a domluvíme se, že si pro příští schůzku vybereme následující názvy jako náměty — Jak se máš, když spíš, Tréma a Kukátko z dílaně.

Pohádky

Abychom si také něco pro ty, kteří si chtějí zahrát se slovy, zařadím následující ukázkou. Přečteme si z knihy Daisy Mrázková Nepiáč, muchomůrku kapitulu, ve které holčička Kateřina vypráví vymyšlené pohádky pro uplakanou muchomůrku. Pohádku Vzdyčhavou, Tukavou, Vrzavou a Šplounavou. Vymyšlíme, jaké další pohádky bychom muchomůrce mohli vyprávět, a zadáme si je jako další písemný úkol na příště. A ti, kterým by se nic z nabízených témat nelíbilo, mohou napsat kolíky, co by bylo inspirováno naší první schůzkou — např. o někom z nového kolektivu, co se mu dařilo či co ho nejvíce překvapilo.

Reportáž

Na závěr si ještě zkusíme zařadit si na reportáž a napsat krátkou zprávu do novin o prvním setkání členů Dopisovatelského literárního klubu v Brně. Zpráva by měla být stručná,

informativní, ale zároveň by měla odrazit osobní postoj přímého účastníka. Příspěvky jsme do novin opravdu odesílali. Vyšli v páteční příloze vyhrazené zprávám o činnosti PO SSM a udělaly nám reklamu. Přihlásili se další „dopisovatelé“.

Druhá schůzka se konala v únoru 1989. Po úvodních pohybových i slovních rozvíječkách byla pochopitelně věnována četbě „domácích úkolů“. Dostáváme je předem, abychom měli čas na čtení a přípravu. Podnětem pro druhou část našeho setkání byly tentokrát poslech hudby a obrazů. Vybrala jsem desku Jiřího Stivínka Zvěrokruh, se kterou velmi rád s dětmi pracujeme. Obsahuje čtyři zajímavé skladby nazvané podle čtyř základních typů lidských charakterů — melancholici, cholericí, sangvinici a flegmatici. Skýtají inspiraci k nejrozumnějším možnostem pohybového, hlasového i výtvarného projevu dětí. Co to tedy vyzkoušet i s literární tvorbou?

Při prvním poslechu skladeb jsme si udělali jen kusé poznámky — postřehy o náladě, barvách, prostoru, pohybu, psaní jsme si různá slova, záznamy zvuků atd. Druhý poslech hudby byl inspirován k vlastním pohybům v prostoru. Potom jsme se rozhodli jen pro dvě kontrastní skladby. Vybrali jsme si melancholiky a cholericí a pokoušeli jsme se vyjádřit naše pocity prostřednictvím materiálu — papíru a špejří. Vznikly nejružnější tvorby zejména prostorové kompozice, kterými se děti pokoušely charakterizovat náladu hudby. Měkké, oblé, kulaté, kudrnaté a splývavé tvary v kontrastu s pomáčkami, trhanými, skládanými a střapanými papírem. Pokoušeli jsme se ke svým dvěma „plastika-

mami“ vymyslet i odpovídající název tak, aby složením hlásek vzniklo nové slovo (např.: chloumovin — kostrb, jeninka-loun — šuškroutu, outovář — brchmoch atd.) Pak se každý sám mohl rozhodnout pro jednu skladbu, která by nejvíce odpovídala jeho povaze nebo momentální náladě, a pokusil se napsat krátký text, v němž by se snažil jakoukoliv formou přiblížit svou hudbu ostatním. Při společné četbě jsme se zpětně pokoušeli odhalit skladbu, která byla inspirována podnětem.

Čekala nás ještě hra na obraze. Asi patnáct různých reprodukcí krajín jsme si rozložili po zemi. Pokoušeli jsme se přidat k jednotlivým krajínám naši hudbu tak, aby odpovídala náladě, barvám a prostředím z obrazů. Každý se rozhodoval pro svou krajinu do které by chtěl vstoupit. Hodně dlouho jsme si povídali o náladách, pocitech a atmosféře krajín. Kdo z nás by se v které jak cítil, co by tam mohl prožít, jestli by tam chtěl být sám nebo s někým blízkým, co by v které krajině očekával za událost atd. Všichni mohli volně povídat o svých představách. Vytvořila se přestoňal sdělovat své dojmy ostatním. Znovu jsme si dali čas na prohlédnutí všech obrazů (i jejich názvy mohly být inspirovány), protože ten „svět“ si měl každý dobře zapamatovat. Svě představy si totiž odvážel domá, aby měl dost času na psaní. Úkol na příští schůzku zněl: Napište kolíky, co by bylo inspirováno vašimi obrazy. Dopilující společným názvem pro básničku byl tentokrát název jedné z básniček M. Lukešové — Visel tam obraz o ničem.

/DANA SVOZILOVÁ/

Ukázky z tvorby oceněných kolektivů

Dopisovatelský literární klub Brno, vedoucí Dana Svozilová

KŮR Z SACHOVNICE

Richard Nedbal, 7 let
Jednou se proslavil kým jménem Šipka. Byl to závodník kůř, mnohokrát vítěz. Byl slavný. Každý milovník kóni chtěl, aby Šipka vyfotografovali. Proto ho rychle fotografovali. Ale protože chtěl jeho fotografii každému, všechno rychle fotografoval. Jenomže když byla fotografie vyrobena, bylo vidět, že fotograf vyfotil jen hlavu. Fotografii postavili na šachový podstavec. Co vzniklo? Sachovy kůř.

KRALOVNA Z SACHOVNICE

Jana Charouzová, 13 let
Když přivítá oči a pozorují obrisy této věci, vybamí si před sebou panenku nebo královnu filmové podoby. Dlouhý sametový plášť, prosté chodby starého zámku. Na nadoví vchází královna. Její plášť je dale zdobený. U krku má bílý límec. Vrzav v obléšejí královně je smutný. Svědčí o samotě zámku. Královna je smutná. Vlasý má pěkně upravené, pročeší nádořivím. Každá vět chladný vítr, který stále zesíluje. Vzlétá prach, který víří ovzduším.